Світлана ЛИТВИНСЬКА

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Проаналізовано стан розвитку української термінології документознавства. Окреслено перспективні напрями документознавчої термінології, зокрема зосереджено увагу на особливостях стандартизації термінів.

Ключові слова: *термін, терміносистема документознавства, термінологічний словник, державних стандарт, уніфікація, стандартизація, кодифікація, полісемія, синонімія.*

Українську документознавчу термінологію на сьогодні досліджує та формує багато вітчизняних науковців, зокрема В. В. Бездрабко[1], М. С. Зарицький[2], М. В. Комова[3], С. Г. Кулешов[4], О. М. Тур[5], С. В. Харченко[6], Г. М. Швецова-Водка[7] та ін. Їхні розвідки є своєчасними і важливими для формування документознавчої термінології, оскільки для подальшого розвитку науці про документ потрібна потужна єдина терміносистема.

Результати наукових досліджень сприяють тому, що в науковий обіг вводиться ціла низка нових понять, які характеризують зміст документознавчої діяльності, аналізують стан документознавства з позицій переосмислення його теоретико-методологічних основ. Як зазначає Г. М. Швецова-Водка[8], термінологія документознавства на сьогодні виникає досить стихійно, в результаті використання фахівцями тих чи інших слів як наукових термінів, але, з іншого боку, цілком свідомо, шляхом домовленостей і узгодження щодо використання окремих термінів.

Термінологічний апарат документознавства до сьогодні не є повністю сформованим, тому його розвиток та удосконалення є перспективним напрямом документознавчих досліджень.

Мета цієї розвідки – окреслити перспективні напрями подальшого розвитку документознавчої термінології.

Документознавча термінологія зможе вповні виконувати свої основні функції – позначати наукові поняття і задовольняти потреби у спілкування фахівців – лише в тому випадку, якщо вона буде загальноприйнята, систематизована, унормована, стандартизована і кодифікована.

Розглядаючи проблему становлення термінології документознавства, потрібно назвати такі перспективні напрями її подальшого розвитку:

– систематизація документознавчих термінів, уникнення полісемії та синонімії термінів;

– активне обговорення проблемних питань документознавчої термінології на сторінках наукових видань;

– вибір альтернативних варіантів документознавчих термінів, які викликали довготривалі дискусії науковців;

– розроблення державного стандарту з документознавчої діяльності;

– укладення термінологічного словника з документознавства;

– створення уніфікованої, стандартизованої, кодифікованої терміносистеми документознавства.

Перспективним для української документознавчої термінології є прагнення уникати таких її недоліків, як полісемія й синонімія багатьох чинних документознавчих термінів, що призводять до неправильного розуміння термінів та неточностей щодо їх використання. Тому досить важливими для подальшого розвитку документознавчої термінології є зусилля сучасних науковців ввести нові терміни для деяких понять і розвинути термінологічний апарат документознавства. Це сприяє удосконаленню документознавчої терміносистеми. Не зважаючи на те, що в національному стандарті України 2732:2004 «Діловодство й архівна справа: Терміни та визначення понять»[8] зафіксовано явище синонімії серед термінів («Для кожного поняття встановлено один, а в окремих випадках — два застандартовані терміни (наприклад, *діловодств*о та *справочинство*). Проте, використовуючи

застандартовані терміни, у межах одного документа треба вживати лише один із термінів-синонімів»[9]), однак вже цей стандарт засвідчив позитивні зрушення у вирішенні термінологічного питання.

Так, полісемія і синонімія характерні для документознавчої термінології як терміносистеми, що ще формується. Але постійна увага науковців, активні пошуки є підтвердженням інтенсивної термінологічної роботи, результатом якої, на думку М. С. Зарицького, буде або випадання абсолютних синонімів із системи, або диференціація їх значень.

Стандартизація термінології – це вироблення термінів, еталонів, термінів-зразків, унормування термінології в межах однієї країни (якщо це – національний стандарт) або в межах групи країн (якщо це – міжнародний стандарт). Стандартизована термінологія є обов'язковою для вживання в офіційних наукових, ділових, виробничих текстах.

На сьогодні ще не сформовано державний стандарт, який би унормовував документознавчу термінологію загалом, тому перспективним є його створення, оскільки без єдиного стандарту не може бути чітко сформованої терміносистеми документознавства. Уніфікований державний стандарт сприятиме покращенню якості українських документознавчих термінів, оскільки для формування ДСТУ усі терміни повинні бути утворені правильно. Державний стандарт з документознавчими термінами має статим вагомим кроком на шляху до удосконалення документознавства як науки, оскільки саме термінологія є одним із найважливіших компонентів, які й формують науку. Тому ця складова повинна бути уніфікованою та повністю сформованою, а для її унормування потрібні нормативні документи, які б її закріплювали.

На сучасному етапі розвитку існує декілька державних стандартів, в яких зазначені документознавчі терміни, проте лише у сукупності із термінами інших галузей знань. Серед них можна назвати такі: ДСТУ 2392-94 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення», ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні видання. Терміни та визначення», ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять». Проте у цих

документах вміщено лише невелику кількість документознавчих термінів, тому формування ДСТУ саме з документознавчої термінології є нагальним питанням сьогодення. Це сприяло б стандартизації документознавчої термінології, унормуванню термінів, вживання яких на сьогодні ще залишається дискусійним.

Щоб створити термінологічний стандарт, потрібно систематизувати всі поняття документознавчої галузі, поділити їх на категорії (предмети, процеси, якості, величини тощо); розмежувати родові та видові поняття. Далі необхідно розмежувати поділ термінів за групами – вузькогалузеві, міжгалузеві; загальнонаукові. Якщо термін має синоніми, то важливо вибрати нормативний термін із групи термінів-синонімів, а інші терміни також подати, але з позначкою «не рекомендований».

Оскільки в мовленні фахівців-документознавців, крім термінів, широко побутують професіоналізми,то потрібно категорично відмежуватися від цих розмовних, неофіційних замінників термінів.

Стандартизації повинні підлягати лише вузькогалузеві терміни. Щоб удосконалити термінологію документознавства, потрібно відмежувати документознавчі терміни від термінів інших галузей знань, близьких до документознавства (історії, архівознавства, джерелознавства, інформатики, бібліографознавства, бібліотекознавства). Необхідно виокремити у певну систему терміни, які стосуються саме документознавства. Проте це не заважатиме документознавству послуговуватися також і міжгалузевими термінами та поняттями, оскільки усі названі науки відносять до документально-комунікаційного циклу, тому у них існують міжгалузеві терміни.

Кожен термін у національному стандарті повинен мати чітку дефініцію українською мовою. Рецензувати такий стандарт зобов’язані фахівці з документознавства і мовознавства.

Важливим кроком на шляху удосконалення і розроблення документознавчої термінології є створення класифікації термінів як розподілу

термінів, які використовуються за їх узагальненими ознаками споріднення та відмінності. Це дозволить визначити склад і структуру термінологічної системи, а також виявити всю сукупність синонімічних термінів та неологізмів, які повинні пройти мовну адаптацію.

Г. М. Швецова-Водка здійснила спробу класифікувати та систематизувати терміни у навчальному посібнику «Документознавство: словник-довідник термінів і понять»[10]. Це стало важливим досягненням у розвитку термінології даної галузі, оскільки такий внесок дослідниці сприяє уніфікуванню єдиної документознавчої термінології, прискорює створення державного термінологічного стандарту з документознавства.

Також перспективним напрямом подальшого розвитку документознавчої термінології є створення академічного термінологічного словника з документознавства, який би містив повний перелік документознавчих термінів з їхніми дефініціями та іншомовними відповідниками. Потрібною була б і електронна копія такого словника, оскільки б це значно полегшило пошук необхідних термінів не тільки фахівцям, але й зацікавленим особам. Термінологічний словник такого рівня став би вагомим свідченням активного розвитку науки про документ в Україні.

Так, на сьогодні розвиток документознавчої термінології проходить досить швидкими темпами. Проте не зважаючи на успішні кроки у становленні єдиної документознавчої термінології, все-таки залишились важливі питання, які потребують нагального вирішення. Можна сказати, що на разі не існує чіткого нормативного забезпечення документознавства, яке б чітко регламентувало терміносистему даної галузі. Це досить негативно впливає на розвиток документознавчої термінології загалом, оскільки через відсутність її чіткого оформлення виникає багато наукових дискусій.

Отже, для становлення і повноцінного функціонування терміносистеми документознавства потрібні інтенсивні наукові розвідки, стандарт з документознавчої діяльності, академічний термінологічний словник, що

містили б стандартизовані й кодифіковані документознавчі терміни. Це б позитивно вплинуло на розвиток теорії і практики документознавства.

[1]*Бездрабко В. В.* Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток : монографія / В. В. Бездрабко. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 720 с.

[2]*Зарицький М. С.* Актуальні проблеми українського термінознавства : навч. посіб. / М. С. Зарицький, Г. В. Онкович. – К. : НТУУ «КПІ», 2007. – 55 с.

[3]*Комова М. В.* українська документознавчі термінологія : монографія / М. В. Комова. – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 316 с.

[4]*Кулешов С. Г.* Документознавство: Історія. Теоретичні основи : монографія / С.Г. Кулешов. – К. : УДНДІАСД, ДАКККіМ, 2000. – 161 с.

[5]*Тур О.* Особливості вияву гіперон-гіпонімічних відношень як способу системної організації сучасної української термінології / О.Тур // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; ін-т державного управління. За заг. ред. В.В.Бездрабко. – К. : Четверта хвиля. 2011. Вип. 5. – С. 27–32.

[6]*Харченко С., Литвинська С.* Мовні особливості термінологічних стандартів / С. Харченко, С. Литвинська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; ін-т державного управління. За заг. ред. В.В.Бездрабко. – К. : Четверта хвиля. 2011. Вип. 5. – С.44–49.

[7]*Швецова-Водка Г. М.* Наукова терміносистема під загрозою бюрократичної і псевдоінноваційної термінотворчості [Текст] / Г. М. Швецова-Водка // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; ін-т державного управління. За заг. ред. В. В. Бездрабко. – К. : Четверта хвиля, 2011. – Вип. 5. – С. 90–95.

[8]*Швецова-Водка Г. М.* Проблеми розвитку термінології документознавства / Г. М. Швецова-Водка // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти,

практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 травня 2008 р. – К., 2008. – С. 76–77.

[9]*ДСТУ 2732:2004*. Діловодство й архівна справа: Терміни та визначення понять. Чинний від 28.05.2004. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 31 с.

[10]*Швецова-Водка Г. М.* Документознавство: словник-довідник термінів і понять : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2011. – 319 с.

Development of Ukrainian terminology of documentation science is analysed. Outlined perspective directions of terminology of documentation science, in particular concentrated attention on the features of standardization of terms.